

ПОЯВА КОНЦЕПТУ «КРАКІВСЬКА ІСТОРИЧНА ШКОЛА» В ПОЛЬСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

У статті автор пропонує поглянути на процес творення концепту «краківська історична школа» в польській історіографії, набуття ним таких характеристик, як «політизованість» та «песимізм», які подекуди досі слугують ідеологічним маркером для сучасних дослідників історіографії кінця XIX ст.

Ключові слова: краківська історична школа, польська історіографія кінця XIX – початку XX ст., Міхал Бобжинський, Юзеф Шуйський, Владислав Смоленський, краківський історичний песимізм.

Кінець XIX ст. без перебільшення можна назвати «золотим віком» історичної науки: романтична жага до пізнання минулого колись невеликої групи ентузіастів перетворилася на модну інтелектуальну тенденцію, яка захопила, здається, всі освічені верстви європейського суспільства, а її оформлення в повноцінну університетську дисципліну дало змогу набутти авторитетності у вибагливу добу позитивізму. Історія одночасно виходить на вулиці у вигляді історичних романів, образотворчого мистецтва та театральних п'єс, заповнює університетські аудиторії спеціалістами з усе вужчих проблематик і обережно прослизає до різноманітних державних установ, нагадуючи владі про скелети політичних прагнень «малих народів», що їх приховали за дверцятами першої половини XIX ст. найбільші імперії Європи. Одним з найпридатніших ґрунтів для проростання історичного зерна стала Польща: країна, розділена між трьома імперіями, багата політичними традиціями та славетними героями минулого, посідала, крім того, розкішний гранд-наратив, створений Йоахімом Лелевелем протягом першої половини XIX ст. Динамічний розвиток історичної науки в Польщі дав змогу за кілька десятиліть оформитися справжній професійній конкуренції: історики 1870–1880 рр. починають відверті ідеологічні дуелі, що, втім, не означало абсолютної принципової відмінності їхніх поглядів. Найбільш помітним професійним конфліктом, перенесеним до публічного дискурсу, став поділ на дві історіографічні школи – так звані «краківську» та «варшавську», який дотепер фігурує в дослідженнях та обмежує сучасних істориків до рамок досить негнучкого стереотипу. У своїй статті ми пропонуємо розглянути процес оформлення концепту «краківська історична школа» як групи істориків з подібними

поглядами та довести його невідповідність на прикладі чільного «представника» школи – історика Міхала Бобжинського.

Поява поняття (1886–1908 рр.)

Першою працею, у якій з легкої руки Владислава Смоленського з'явилося поняття «краківської історичної школи», стала його книжка «Szkoly historyczne w Polsce», перше видання якої вийшло у 1886 р. [14]. На той час автор не мав ще достатнього авторитету серед колег, а його реноме активного публіциста наштовхувало на сумніви в безсторонності, проте працю, в якій польську історичну науку було вперше розглянуто крізь призму ідеологічних преференцій, зустріли з прихильністю [12, с. 14–15]. Вона витримала кілька перевидань, тож до далеко не безсторонніх аргументів та осудливої лексики читачі, зокрема й багато професійних істориків, поступово «звикли» і, зрештою, прийняли запропонований Смоленським поділ на школи, тим паче, що автор апелював до історичного контексту. Поеднуючи істориків за їхніми поглядами, він пише, що на початку це були групи з яскравим авторитетним засновником, але після Лелевеля історичний цех «розпорозився» та втратив віру в єдиного пророка. Утім, дві третини книжки присвячено історикам, об'єднаним довкола краківської Академії знань – саме їхнє товариство і стало основною дослідницькою проблемою Смоленського. Очілниками цієї групи постають Міхал Бобжинський та Юзеф Шуйський, які, видавши дві синтези, заманіфестували існування нової школи, «яку одні називали *критичною*, а інші – *краківською*» (курсив автора. – Л. Л.) [14, с. 124]. Спільною ідеєю обох істориків Смоленський називає монархізм [14, с. 137], хоча дещо раніше він зауважує, що

для Шуйського тяжіння до абсолютної влади не було ключовим [14, с. 128]. Зрештою Смоленський висуває тезу, що «Бобжинський, як і Шуйський – доктринер, але іншого стилю» [14, с. 137].

В останньому розділі книжки, розставляючи оцінкові наголоси, автор доводить спорідненість «школи» Адама Нарушевича з краківською на підставі того, що вони обидві були монархічними [14, с. 149] та по-своєму боролися з республіканським лелевелівським історіописанням [14, с. 155]. Резюмуючи, що в основі всіх шкіл лежить політична заангажованість, Смоленський називає це «пошуком в історії практичних підказок» і наголошує, що це «фатально відбилося на польському історіописанні» [14, с. 160], а отже, пора покласти цьому край, тобто надалі не пов'язувати історіописання з політикою, і тоді самі собою зникнуть відмінні «школи», позбавлені ідеологічно-політичних центрів тяжіння. За іронією долі пізніше й самого Смоленського долучили до «варшавської історичної школи», опозиційної краківській.

Поєднання Шуйського, Бобжинського, Смольки й Калінки в одну «школу» було розвинуто на II З'їзді польських істориків у 1890 р. Зокрема, Тадеуш Корзон у критичному рефераті про польські синтети останніх десятиліть закидає історикам «так званої краківської школи» непрофесійність та досить жорстко звинувачує їх у неправдивості й суперечностях [11, с. 8]. Корзон об'єднує краківських істориків до єдиної «школи», а потім сам же й заперечує їхню ідейну спільність. Аргументами для об'єднання дослідників виступають не їхні методологічні чи ідеологічні погляди, бо жодної схожості наукового характеру Корзон не зауважив, натомість на карб краків'янам він ставить «несправедливу критику попередників», «брак філософської освіти» [11, с. 12] та, як і Смоленський, захоплення політикою [11, с. 9], що змушує ігнорувати творчі аспекти історичного розвитку [1, с. 38]. Реферат завершується закликком до учасників з'їзду не надавати історії повчальних функцій, як це робили краків'яни, та відкинути «суб'єктивізм краківської школи», яка використовувала минуле для обґрунтування власних інтересів [11, с. 14–15]. Історикам наступної генерації, тим, хто прийшов після Бобжинського і Шуйського, потрібно було заявити про власні позиції і розкритикувати попередників, що й зробив Корзон, проте йому, так само як і Смоленському, не вдалося навести ґрунтовних аргументів для об'єднання краківських істориків у «школу», крім власної (можливо, навіть особистої) антипатії.

Емоційний реферат Тадеуша Корзона не підштовхнув спільноту істориків до однозначного розмежування вітчизняної історіографії на школи. Для прикладу, на III З'їзді польських істориків у 1900 р. львів'янин Людвік Фінкель у рефераті «Składane dzieje Polski» називає критицизм попередників «трохи гарячковим» [7, с. 3], а про поєднання історіографії з ідеологією взагалі не згадує. Варте уваги й те, що Фінкель у переліку авторів синтезу оминає Бобжинського: у рефераті фігурують лише Лелевель, Морачевський, Моравський і Шуйський [7, с. 2], причому саме Шуйського названо автором останньої синтети [7, с. 3]. Навмисно «забувши» про Бобжинського, Фінкель тим самим виключає його і з грона авторитетних істориків, а отже, не погоджується з тим, що Бобжинського можна поставити на чолі якогось ідеологічного об'єднання.

Не зупиняючись на всіх нюансах подальшої дискусії, розглянемо статтю Вацлава Собеського, надруковану 1908 р. в журналі «Ateneum», яка зацентрувала увагу на поняттях «оптимізму» та «песимізму» [15]. Хоч це був швидше емоційний есей, ніж академічна розвідка, він заклав довгу традицію метафоризації відмінностей в історіографії. Як пояснює Собеський, «писати песимістичну історію означає представляти історичні події у гіршому, ніж треба, світлі; оптимістичну – представляти в кращому» [15, с. 563]. До «песимістів», за його визначенням, належать краківські історики, і в цьому провина песимістичної атмосфери самого міста, бо навіть Калінка, який спочатку був «оптимістом», поступово став помічати лише чорні фарби [15, с. 565–566]. До явища «краківського песимізму» Собеський зараховує Матейка, Виспянського, а в історичній науці – Шуйського і Бобжинського. Саме песимізм визначає особливості «краківської школи», причому можна зауважити три його різновиди: «найлегший» Калінки, «середній» Шуйського і, врешті, «найглибший» Бобжинського, бо той постулював, що поляки не спроможні зорганізуватися у сильну державу [15, с. 571–572]. Утім, Собеський прагне по-своєму «захистити» Бобжинського, адже він «змалював історію чорними фарбами заради кращого майбутнього» [15, с. 573]. Що ж до праць варшавських інтелектуалів, то найбільшими «оптимістами» серед них постають Сенкевич, Рембовський, Ашкеназі та Пшеборовський [15, с. 573–577], а джерелом їхньої оптимістичної постави вважає атмосферу Варшави. Так після есею Вацлава Собеського географічні поняття починають співвідноситися із психологічними і топонім стає ознакою «настрою» історика.

Краківська школа у сприйнятті істориків міжвоєнного періоду (1930-ті роки)

Для нового покоління істориків, учнів та наступників тих, хто провадив дискусію про школи наприкінці XIX – на початку XX ст., дебати набули іншого забарвлення. Причиною поновлення дебатів стала смерть Міхала Бобжинського у 1936 р. та бажання його учнів та колег виправдати чесне ім'я вчителя. Зокрема, Станіслав Закшевський, багаторічний колега Станіслава Смольки, медієвіст, професор історії Львівського університету, який від кінця 20-х років вів активну політичну діяльність і був прихильником Юзефа Пілсудського, не бачить нічого осудливого в політичній заангажованості «історичної школи»: краківська школа – це передовсім «політичний» рух, що з'явився на противагу повстанським настроям, які зазнали краху після поразки Січневого повстання 1863 р. [19, с. 516]. Очільником істориків-краків'ян Закшевський називає Юзефа Шуйського, бо саме біля нього згуртувались Валер'ян Калінка, Станіслав Тарновський і Станіслав Козьмян, які стали вчителями Бобжинського [19, с. 516]. Його «Dzieje Polski w zarysie» являли собою «новий маніфест краківської школи» і легітимізували політичний памфлет «TeKa Stańczyka» з погляду історичної науки [19, с. 520]. Але те, як критично Шуйський і Калінка сприйняли синтезу Бобжинського, засвідчило, що «молодий Бобжинський, хоча й був учнем краківської школи, тим не менш презентував нове її покоління, яке було вже не дитиною романтичних передповстанських настроїв, а позитивізму Комте і Бакла, вбране у суворе правниче мислення» [19, с. 520]. Центральною ж ідеєю краківської школи, що її сповідували всі науковці, з нею пов'язані, навіть маючи відмінні погляди на перебіг історії, був, на думку Закшевського, політичний консерватизм.

Станіслав Естрайхер, ректор Ягеллонського університету, публіцист, близький друг Міхала Бобжинського та письменників-модерністів з «Молодої Польщі» [5], у своїх спогадах приділяє політиці набагато менше уваги, ніж Закшевський. У центрі його уваги – «тогочасний Краків» [6, с. 8], а тутешніх істориків він аналізує в порівнянні з попередниками: історизм витіснив серед них романтизм, органічну працю вони протиставили нескінченним повстанням [6, с. 8–11], а сильну владу вважали запорукою спроможності нації до організації [6, с. 25]. Автор не згадує протиріччя між краківською та варшавською «школами» [6, с. 34], натомість емоційно кваліфікує поділ на «оптимістів» та

«песимістів» як «фальшиву журналістську вигадку» [6, с. 31–32]. На думку Естрайхера, хоч між Калінкою, Шуйським і Бобжинським були ідейні розбіжності, але їх об'єднав дух епохи та несправедливі звинувачення в песимізмі з боку Смоленського, Корзона і Ашкеназі. Так само दिкує звинувачення Бобжинського у песимізмі Броніслава Дембінського [4, с. 336–337]. На його думку, Міхал Бобжинський – це «той останній Станьчик, останній великий ентузіаст так званої органічної праці» [4, с. 340], тобто продовжувач ідей Шуйського і Тарновського в політиці, хоча на перебіг історії вони, на думку Дембінського, знову ж таки, мали різні погляди.

Марцелій Гандельсман, засновник Федерації історичних товариств Східної Європи [10, с. 12], починає свої спогади з підкреслення того, що Бобжинський «належав до першого покоління польських істориків, що здобули сучасну освіту» [8, с. 341]. Це покоління прийшло на зміну історикам «полелевелівської школи», вони називали себе «szkoła dzisiejsza» («сьогоднішня школа». – *Л. Л.*), і «Бобжинський, хоч і належав до неї, але відразу зайняв в ній власне, окреме і цілком незалежне становище» [8, с. 341]. Гандельсман вважає Бобжинського одночасно подібним і до Шуйського, і до Смольки, бо з ними його об'єднує «спільна професія і спільна техніка» [8, с. 350], однак насправді в методологічному плані він був «найближчим до варшавських позитивістів», оскільки «вбачав головне завдання історії в застосуванні її законів» [8, с. 349]. Стаття оминула непорозуміння з назвами обох шкіл, адже, на думку Гандельсмана, – це справа минулого, бо вся історіографія після дебатів на з'їздах засвоїла новий, «оптимістичний» погляд на історію і це примушувало в кожній ділянці історичного знання починати «від ревізії поглядів “краківської школи”» [8, с. 357].

Найдалі в переосмисленні поділу на школи пішов львівський дослідник історії права та польської історіографії Ян Адамус. У своїй розвідці про Лелевеля він остаточно відмовляється від аналізу історіографії за «шкільним» принципом і пропонує класти в основу аналізу не належність до певної школи, а світоглядно-культурні періоди, останній з яких – «реалістичний» – охоплює всю історіографію, починаючи від другої половини XIX ст. [2, с. 23]. У наступній праці, невеличкому дослідженні-спогаді про Бобжинського, Адамус поділяє все історіописання XIX ст. на дві епохи, виокремлені на засадах відмінності між синтезом та аналізом. Праця Бобжинського ніби зависає між тим і тим, проте це не означає, що варто говорити про «краківську школу»: вона, на думку

автора, «не становить жодної епохи, бо не витворює ані нової методології, ані єдиної спільної концепції; спільним є лише негативний стосунок краківських авторів до месіаністичної синтези, а також у дечому – синтези Лелевеля» [3, с. 5]. Звертаючись до понять «песимізм» та «оптимізм» і обговорюючи можливість протиставлення краків'ян їхнім сучасникам [3, с. 12–13], Ян Адамус доходить висновку, що проблема насправді ховається у слідуванні монархічному напрямку в історіописанні, який протистоїть республіканському. Праці краківських істориків є, поза сумнівом, «монархічними», бо їм притаманне захоплення сильною владою та «реалістичний» погляд на минуле [3, с. 15].

Таким чином, бачимо, що в міжвоєнний період поняття «варшавської історичної школи» взагалі не зринало, та й сам поділ на школи сприймався як досить сумнівний. Разом з цим поновлюється розрізнення «песимістів» та «оптимістів», де першими аргіогі виступають Шуйський, Бобжинський, Калінка, іноді – Смолька і Тарновський, а другими – Смоленський, Корзон і Ашкеназі.

Історичні школи в оцінках кінця 1940-х років

Наприкінці 1940-х років, разом з політичними змінами, стала неунікненою потреба в переосмисленні історіографічної спадщини XIX – першої половини XX ст. Праці, присвячені цій тематиці, було написано в період «привичасня» польської історичної науки до правил гри в умовах жорсткого ідеологічного та цензурного тиску. Кілька повоєнних років (1945–1948) лишаються часом відносного плюралізму та можливості паралельного співіснування колишніх та ідеологічно пристосованих поглядів [18]. Історіографія кінця 1940-х років ще балансує між старим способом мислення та засвоєнням нової, «класової», лексики.

Власне за таких умов Стефан Кєневич, учень Марцелія Гандельсмана і знавець історії Польщі XIX ст., у 1948 р. друкує статтю «Історичне тло „Dziejów Polski w zagysie” Міхала Бобжинського» [9]. Належність синтези Бобжинського до краківської історичної школи він не піддає сумніву, як і те, що ця праця була «песимістичною» та «політизованою» [9, с. 343]. Для нового соціалістичного історика понятійний апарат противників краківського історичного цеху кінця XIX ст. виявляється вельми придатним: тут є місце і для «песимізму», і для політизованої «школи», які дозволяють оформити нарратив

у потрібному ідеологічному ключі. «Станьчки», «краківська школа» та «краківська політична група» виступають у цій статті взаємозамінними синонімами [9, с. 347–348], і хоча ніде не наведено прямого переліку осіб, причетних до цих угруповань, ми постійно натрапляємо в тексті на імена Тарновського, Шуйського, Войцеховського, Пекосинського, Моравського, Закшевського, Соколовського, Смольки, Дунаєвського, а головує цим усім Генрик Шмітт [9, с. 343, 345]. Характерним є пасаж про критику «Dziejów Polski w zagysie», де між Бобжинським, з одного боку, та Шуйським, Калінкою і Смолькою, з другого, не зауважено принципової різниці, натомість перераховано все, що нібито не знайшло підтримки ширшого загалу, від образливої для католиків «аморальності» до «імперського візантинізму», що загнівив «прогресивні верстви» [9, с. 352]. Укотре було згадано про концепт сильної влади й загострено увагу на політизованості, а песимізм фігурував не як філософський термін, що потребує осмислення, а як штамп, який у статті Кєневича означає ігнорування очікувань читача.

Цього ж року світ побачила перша історіографічна синтеза авторства Казимира Тимянецького «Zarys dziejów historiografii polskiej» з оглядом польського історіописання від IX ст. і до сучасності [17]. Епосі XIX–XX ст. присвячено більшу частину книги, а в підрозділі «Вплив позитивізму та органічної праці» виділено параграфи: «Синтеза краківської школи», «Львівська історична школа» та «Варшавська школа» (як бачимо, шкіл уже не дві, як доти, а три). Існування такої ідейної організації, як «краківська історична школа», вже не викликає сумніву, проте, на відміну від Кєневича, Тимянецький бажає долучити краків'ян до прогресивного поступу під парасолькою позитивізму. Цікаво, що, з погляду Тимянецького, позитивізм і органічна праця – це дослідницькі методики, з яких однаково користувались представники і варшавської, і краківської шкіл, причиною ж розрізнення є лише тематика, зумовлена тим, що варшав'яни не могли займатись політикою [17, с. 59]. Варшавська школа сформувалася як свого роду реакція на надмірний краківський песимізм стосовно минулого, який, за оцінкою Тимянецького, був «рішуче небезпечний» і потребував більш «оптимістичної» версії [17, с. 77].

Новий час ставив нові вимоги, й історичний цех мусив розставити крапки в «шкільній» дискусії. На VII З'їзді польських істориків у 1948 р. методологічній дискусії було присвячено цілу секцію [18, с. 167], а в 1949 р. вона

продовжилася на сторінках «Історичного квартальника» у вигляді обговорення історіографічної спадщини. Відкрив її Станіслав Шреньовський статтею «O szkołach historycznych w Polsce» [16]. На думку Шреньовського, Казимир Тимянецький, відмовившись від поділу за політичним принципом, намагався впорядкувати історіописання кінця XIX ст. за низкою різноманітних критеріїв – географічним, тематичним чи персоналістичним, але зрештою мусив виділити три школи, хоч і називає їх «краківським, варшавським та львівським “середовищами”» [16, с. 45–46]. Мар’ян Серейський у рецензії на книгу Тимянецького, розміщеній у тому ж номері, зауважив, що характеристика історіографії без політичного контексту перетворює її на «середньовічні монастирські школи», і це особливо помітно на невдалому описі краківської історичної школи [13, с. 154]. Шреньовський, своєю чергою, теж апелює до політичного критерію та постулює існування трьох шкіл – Нарушевича, Лелевеля і краківської, як таких, що мають «виразну й усталену характеристику» [16, с. 46]. Зокрема, для краківської він виділяє такі ознаки, в яких логічно поєднувалися і позитивізм, і «песимізм», й ідеалізація сильної влади, як у Нарушевича [16, с. 46–47]. Разом з тим Шреньовський зазначає, що ця характеристика склалася

стараннями «оптимістичних» супротивників краківської школи, натомість самі краків’яни називали себе представниками «критичної школи», а критицизм, тобто науковість, якраз і виключає звужене розуміння школи як слідування «якомусь напрямку в дослідженнях», тож у підсумку Шреньовський визнає, що «історіографія, яка приписує собі якості критицизму, тим самим вважається вільною від усякої направленості» [16, с. 48]. Таким чином, історики кінця 1940-х років прийняли поділ на школи як модель апріорну, яка надавала можливість потрібної ідеологічної конотації, хоча й досі лишалися маленькі деталі, через яке перепалалося однозначне маркування.

Аналіз історіографічних текстів періоду дав змогу побачити, що «краківська історична школа» – це штучно створений концепт, на який спиралися пояснювальні схеми ідеологічних супротивників краківських істориків кінця XIX ст. Ані схожість методології, ані подібність ідей чи способу викладу нарративу не здобули належної аргументації, що дозволяє сучасним дослідникам у царині інтелектуальної історії залишити нав’язаний поділ на школи осторонь і не зважати на гадану «спільність» Бобжинського, Шуйського та Смольки, а аналізувати їхні тексти як окремі, незалежні нарративи.

Список літератури

1. Зашкільняк Л. Неоромантизм у польській історіографії початку XX ст. (До питання про соціальну функцію історії) / Л. Зашкільняк // Проблеми слов’янознавства. – Вип. 45. – Львів : Світ, 1993. – С. 36–42.
2. Adamus J. O Lelewelu parę uwag / J. Adamus // Księga pamiątkowa ku czci Leona Pinińskiego / J. Adamus. – Т. 1. – Lwów : Druk nakładem Komitetu Redakcyjnego, 1936. – S. 23–37.
3. Adamus J. O stanowisku Bobrzyńskiego w dziejopisarstwie polskim / J. Adamus // Odbitka z “Przewodnika Historyczno-Prawnego. Rocznik V”. – Lwów : Pierwsza związkowa drukarnia we Lwowie, 1937. – 16 s.
4. Dembiński W. Michał Bobrzyński. Próba charakterystyki człowieka i działalności / B. Dembiński // Przegląd Historyczny. – Seria II, T. 13 (T. 33). – Warszawa : Rynek Starego miasta 31, 1936. – S. 333–340.
5. Estreicher, Stanisław // Polski Słownik Biograficzny. – Т. IV. – Kraków : Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, 1948. – S. 312–315.
6. Estreicher S. Michał Bobrzyński / S. Estreicher // Przegląd Współczesny. – Nr 165–168. – Warszawa : Spółka Wydawnicza Czasopism, 1936. – 93 s.
7. Finkel L. Składane dzieje Polski [Електронний ресурс] / L. Finkel // Pamiętnik III Zjazdu Historyków Polskich w Krakowie: urządzony przez Towarzystwo Historyczne Lwowskie w dniach 4, 5 i 6 czerwca 1900. – Т. I. Referaty. – Kraków : Druk nakładem uczestników zjazdu, 1900. – 3 s. – Режим доступу: <http://kpbc.umk.pl/dlibra/publication/26823?tab=1>. – Назва з екрана.
8. Handelsman M. Bobrzyński jako uczoney / M. Handelsman // Przegląd Historyczny. – Seria II, T. 13 (T. 33). – Warszawa : Rynek Starego miasta 31, 1936. – S. 341–361.
9. Kieniewicz S. Tło historyczne “Dziejów Polski w zarysie” Bobrzyńskiego / S. Kieniewicz // Przegląd Historyczny. – Т. 38. – Warszawa : Towarzystwo miłośników historii, 1948. – S. 343–356.
10. Kłoczowski J. East Central Europe in the Historiography of the Countries of the Region / J. Kłoczowski // Translated by Christopher Garbowski. – Lublin : Institute of East Central Europe, 1995. – 53 p.
11. Korzon T. Błędy historiografii naszej w budowaniu dziejów Polski [Електронний ресурс] / T. Korzon // Pamiętnik Drugiego Zjazdu Historyków Polskich we Lwowie. I. Referaty. – Lwów : Druk nakładem uczestników zjazdu, 1890. – 15 s. – Режим доступу: <http://www.sbc.org.pl/dlibra/docmetadata?id=12414&from=publication>. – Назва з екрана.
12. Rembowski A. Przedmowa / A. Rembowski // Smoleński W. Szkoły historyczne w Polsce: Główne kierunki poglądów na przeszłość / W. Smoleński. – Warszawa : Wydawca Saturnin Sikorski, 1898. – S. 14–18.
13. Serejski M. H. Recenzja na “Zarys dziejów historiografii polskiej” Kazimierza Tymienieckiego / M. H. Serejski // Kwartalnik Historyczny. – Rocznik LVII, zeszyt 1–4. – Kraków : Druk nakładem Polskiego Towarzystwa Historycznego, 1949. – S. 154.
14. Smoleński W. Szkoły historyczne w Polsce: Główne kierunki poglądów na przeszłość / W. Smoleński. – Warszawa : Wydawca Saturnin Sikorski, 1898. – 160 s.
15. Sobieski W. Optymizm i pesymizm w historiografii polskiej / W. Sobieski // Historycy o historii. Od Adama Naruszewicza do Stanisława Kętrzyńskiego 1775–1918 / Red. M. H. Serejski. – Warszawa : PWN, 1963. – S. 560–579.
16. Śreniowski S. O szkołach historycznych w Polsce / S. Śreniowski // Kwartalnik Historyczny. – Rocznik LVII,

- zeszyt 1–4. – Kraków : Druk nakładem Polskiego Towarzystwa Historycznego, 1949. – S. 43–72.
17. Tymieniecki K. Zarys dziejów historiografii polskiej / K. Tymieniecki. – Kraków : Polska Akademia Umiejętności, 1948. – 141 s.
18. Wolniewicz M. W poszukiwaniu utraconego “optymizmu”: Powstania narodowe w refleksji historycznej Stefana Kieniewicza (1956–1958) / M. Wolniewicz // Klio Polska. Studia i materiały z dziejów historiografii polskiej po II wojnie światowej. T. 3. – Warszawa : Neriton, 2008. – S. 163–186.
19. Zakrzewski S. Michał Bobrzyński: Próba charakterystyki historyka / S. Zakrzewski // Kwartalnik Historyczny. – Rocznik XLIX, zeszyt 4. – Lwów : Druk nakładem Polskiego Towarzystwa Historycznego, 1935. – S. 515–540.

L. Lavruk

CREATION OF A CONCEPT “CRACOW HISTORICAL SCHOOL” IN THE POLISH HISTORIOGRAPHY

Article outlined the process of making a concept of “Cracow historical school” in the Polish historiography. Concept obtained such characteristics as “politicization” and “pessimism” which are determining a perception of the late 19th century Cracow historical writing until today.

Keywords: Cracow historical school, Polish historiography, Michał Bobrzyński, Józef Szujski, Władysław Smoleński, historical pessimism.

Матеріал надійшов 13.03.2015

УДК 323:26-522(569.4)“1948/1977”

Ремарович О. І.

РЕЛІГІЙНИЙ ФАКТОР У СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ ДЕРЖАВИ ІЗРАЇЛЬ 1948–1977 рр.¹

У статті розглянуто взаємини між юдейською релігією і державою в період лівих урядів у Державі Ізраїль як у широкому контексті теологічного значення Ізраїлю, так і в більш вузькому контексті ізраїльської демократії.

Ключові слова: Держава Ізраїль, юдаїзм, релігія, соціально-політичне життя.

Напруження у взаєминах між релігійними євреями та світською частиною єврейського населення – одна з найсерйозніших проблем ізраїльського суспільства в період 1948–1977 рр. Держава шукала шляхи досягнення компромісів між світським і різними групами релігійного населення країни і мимохіть стала третьою стороною конфлікту. Стосунки між державою та релігією

в Ізраїлі є винятковими та не схожими на релігійно-політичні взаємини, що існують у будь-якій іншій країні.

Своєрідність Держави Ізраїль полягає не лише в тому, що в країні релігійні інститути відіграють

¹ Автор висловлює величезну подяку своєму науковому керівникові Віталію Черноіваненку за допомогу в підготовці цієї статті.